

DE KEERSOPPER

Jaargang 12 Nr. 48 December 2017

**ER WAS EENS EEN
MONUMENT**

Heemkundekring
Bergeijk

DE KEERSOPPER

NR 48 december 2017

IN MEMORIAM VOOR EEN MONUMENT

In dit nummer – het laatste van 2017 – pinkt onze redactie een dikke traan weg over het verlies van een van de aardigste monumenten die Bergeijk rijk was, het goed Beukenhof. Met de nadruk op *rijk wás*. Want, laten we eerlijk zijn, het mooie, sfeervolle, door de tijd getekende, door een weelderige natuur omgeven pand *is* niet meer. Maar we gaan daar niet dramatisch over doen. De rouw om het verlies blijft binnen de perken van de redelijkheid. Er is ook ruimte voor positieve gedachten. Denk bijvoorbeeld aan degenen die het geluk hebben in het nieuwe complex, “...staande in het aangenaamste van Bergeijk...”, woonachtig te zijn. Positief is ook – al zal niet iedereen daar zo over denken – dat het bestuur van Bergeijk zich gevrijwaard heeft voor het prijskaartje dat onlosmakelijk met de zorg voor een oud en eerbiedwaardig monument verbonden is. Natuurlijk: er waren andere, meer tot de verbeelding sprekende oplossingen mogelijk geweest. Kijk bijvoorbeeld naar de voormalige pastorieën in Oirschot en Zijtaart, het oude klooster in Waalre en het Kasteel annex Orangerie in Geldrop. Die kosten wel geld, veel geld zelfs.

En toch: het verdriet domineert. Wie met open oren door Bergeijk loopt, ervaart dat het breed gedragen wordt. Het verlies is hard aangekomen. Het monument Beukenhof, *‘eene huysinge, schop, hoff ende boomgaard, houtwassen, voorpootinge, geleegen binnen deese dorpe Bergeyk’*, is verleden tijd geworden. De omschrijving mag dan uit 1786 dateren, enkele jaren geleden was zij nog heel reëel en kon zij nog in alle

opzichten door de beugel. Het monument Beukenhof was toen nog veel meer dan een pand met oude muren. Men moet wel over behoorlijk wat fantasie beschikken om dat in de toestand van vandaag nog terug te zien. Er is daar heel wat verloren gegaan.

Beukenhof was een oogstrelend goed, een oase van groen en een mooi tegenwicht tegen de zakelijke, van weinig fantasie getuigende dorpskern. Het was een oord waar de natuur het nog goeddeels voor het zeggen had. Waar een toom kippen scharrelde, eekhoorns van boom tot boom buitelden en – in het prille voorjaar – de roffel van de specht te horen was. Het maakte in goede harmonie deel uit van een mooi geheel met het protestants kerkje, het Teutenhuis en het Glazen Paviljoen. Dit complex behoorde tot de kroonjuwelen van Bergeijk. Het was in hoge mate mede bepalend voor het veelgeprezen groene karakter van Bergeijk. Dat beeld heeft een flinke knauw opgelopen. De voortvarend uitgevoerde sloop van een flink aantal bomen heeft dat nog eens onderlijnd.

Een monument is meer dan een oud gebouw, meer dan een verzameling oude muren, meer ook dan een goed bewaarde gevel. Een monument is een verhaal, een stuk geschiedenis, een verwijzing naar een lang en bewogen verleden. Dat vraagt om een eigen ruimte, een

eigen sfeer en een eigen, karakteristieke uitstraling. In en om Beukenhof was dat allemaal rijkelijk voor handen. Het zijn kwaliteiten die een

omhelzing van glas en beton niet verdragen, zelfs niet overleven. Vandaar die dikke traan.

De ‘herdenking’ krijgt in deze Keersopper vorm in een uitvoerige en gedetailleerde geschiedenis van Beukenhof en zijn omgeving, geschreven door onze redacteur Wim van Doormolen en onze zeer gewaardeerde medewerker Piet Aarts. Ad Tilborghs en Jaap Bussing tekenen voor een beschrijving van het besluitvormingsproces dat zich rond Beukenhof voltrokken heeft. Centraal daarin staat de nog altijd door raadsels omgeven teloorgang van wat eens triomfantelijk als *nuloptie* werd aangeduid. Beukenhof en het omliggende goedje zouden immers onaangetast en vrij van hinderlijke nieuwbouw naar de toekomst worden geloodst. De bouwhistoricus en restauratiebouwkundige Dick Zweers legt uit hoe jammer het is dat bij de sloop van het ‘binnenwerk’ van Beukenhof zoveel bruikbare sporen zijn uitgewist.

Na dit alles resten er nog enkele prangende vragen. Uiteraard de vraag welke factoren de bestuurders van Bergeijk er toe hebben gebracht de veelgeprezen en breed gedragen beloften omtrent de toekomst van Beukenhof in niet veel meer dan een handomdraai prijs te geven. De zwijgzaamheid daaromtrent op het gemeentehuis maakt het moeilijk elke vorm van argwaan te bedwingen. Een taai gerucht wil dat bij de verkoop van het goed (3 oktober 2004) al vaststond dat de koper de niet geringe prijs (€ 1.150.000 k.k.) alleen door de bouw van appartementen zou kunnen terugverdienen. De toenmalige wethouder zou daarvan ook geweten hebben.

In het op de verkoop volgende besluitvormingsproces zal zeker een rol hebben gespeeld dat de *Monumentencommissie* van Bergeijk, die niet alleen ijverig en waakzaam maar ook kundig was, door de gemeentebestuurders overbodig werd bevonden en monddood gemaakt. En ook dat de strijdbare *Stichting Behoud Erfgoed*, die volop had meegedacht en zelfs voor een passende exploitatie concrete ideeën had aangedragen (maar telkens nul op het rekest kreeg) het vermoede hoofd in de schoot had gelegd.

Een volgende, al even intrigerende vraag is waar en wanneer en vooral bij wie het onzalige idee is ontstaan dat om het monumentale pand Beukenhof voor het nageslacht te redden alleen twee buitenmuren hoefden te worden gespaard. Bestuurders die dat idee kritiekloos omhelsden, hebben in feite het monument én zijn context op het offerblok gelegd. Slimme projectontwikkelaars wisten daar wel raad mee.

En dan de laatste maar niet de minst belangwekkende vraag. Zij wordt ingegeven door de manier waarop gedurende meerdere fasen (voor het laatst op Allerzielen 2017) een deel van het ‘beukenbos’ voor de bijl is gegaan. De architect van het nieuwe complex schreef het al: het was een ‘site met grote oude monumentale bomen’ en ‘een van de mooiste plekken in het centrum’. Die grote oude monumentale bomen zijn grotendeels verdwenen en daarmee heeft een van de mooiste plekken in het centrum zijn glans verloren. De bange vraag is dan ook hoe de toekomst van dit ‘paradise lost’ er uit gaat zien. Waarmee gaat de inmiddels aangetrokken tuinarchitect de verbinding aan? Wordt het een verbond met de ‘geheel gerestaureerde pastoriewoning’? Of met de zakelijke burcht van glas en beton? Gevreesd moet worden dat een compromis zal worden gevonden in het zoveelste keurig aangeharkte en vooral onderhoudsarme burgermansplantsoen.

Cas van Houtert (eindredacteur)

‘... STAANDE IN HET AANGENAAMSTE VAN BERGEYK ...’

In 1959 schreef J.A.Th.Dielis in De Eyckelbergh: “De Raad van de Gemeente Bergeijk heeft in zijn vergadering van 20 mei in principe besloten over te gaan tot aankoop van de Dominee’s pastorie. Door dit besluit wordt een historisch gebouw in de gemeente voor ondergang behoed. (...) Thans is het nogal

onderkomen, maar het ligt in de bedoeling het fraaie gebouw weer in bewoonbare staat te brengen.”¹

Opvallend dat in zijn uitgebreide artikel Jan Dielis nergens het woord Beukenhof gebruikte. Conclusie: in 1959 bestond Beukenhof nog niet, en als er op die plaats ooit eerder een Beukenhof bestaan had, zou Jan Dielis dat als amateur-archeoloog-historicus als beste geweten en beschreven hebben.

Zo’n kleine 60 jaar later, anno 2017, zijn er zoveel beuken gerooid, dat de vraag zich opdringt of de naam Beukenhof nog wel van toepassing is. Ook de Corten-stalen vogel van Harry Verhoeven lijkt zich ietwat verweesd af te vragen waar ze gebleven zijn.

Als er in 1959 nog geen Beukenhof bestond, waarom dan zo ‘strak in de lak’ in de daklijst: Beukenhof anno 1838 geschreven?

De conclusie moet wel zijn dat ‘anno 1838’ slaat op de pastorie die daar toen voor de dominee gebouwd is, en dat Beukenhof slaat op de nieuwe bestemming die het gebouw na restauratie zo’n 125 jaar later, nog zou krijgen, toen Cees Gijsbers en To van Gompel er hun pension begonnen.

Al bij al aanleiding genoeg om de geschiedenis van naam, plaats, en gebouw nog eens na te trekken.

Het perceel

Prof.dr. F.C.W.J. Theuws schreef: *“In 1532 wordt in een leenboek van de Heerlijkheid van Herlaar, zijnde een derde versie van een leenregister uit 1390, melding gemaakt van het Elen Bloks-goed te Bergeyk. Het Elengoed is gemakkelijk te plaatsen. Het ligt midden in het dorp op de plaats waar nu Beukenhof is gelegen. Het zal mogelijk toen al de Bisschop van Luik geweest zijn die dat perceel bezat. Een perceel dat aan de achterkant begrensd werd door een gracht, waarachter de goederen van de abdij St. Jacob te Luik grensden, die ze in het begin van de 11^e eeuw hadden”*.²

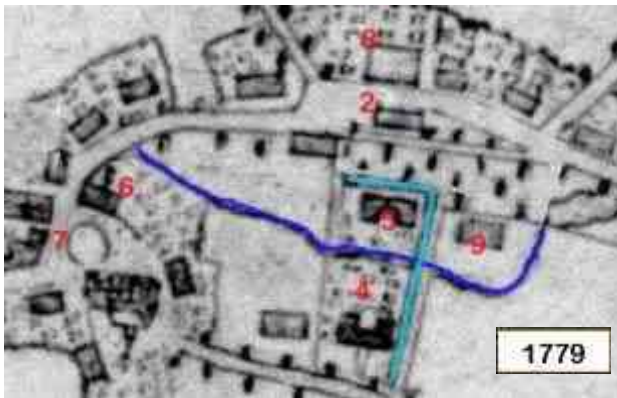
Rogier Knaepen, geograaf, beschrijft de ligging van het perceel als volgt: *“Als we voor hotel Beukenhof staan zien we rechts de weg naar Westerhoven, rechts-voor een weg naar Riethoven en links-voor de weg naar Eersel. En zo was het ook voor de eerste Bergeijkse boerenbevolking, die hier op het laarplein hun gemeenschappelijke veekraal hadden, door houten staketsels afgezet met uitgangen naar de genoemde uitvalswegen; met een waterplas als onmisbaar attribuut.”*³

In ‘Bergeijk in kaart’ wijzen Victor Knaepen en Daniel Vangheluwe erop dat Laar verwijst naar een open weideplaats, in dit geval bij het voorhof van het Elengoed, de Plaetse of Beestenmerckt.⁴

Het perceel werd aan de achterkant begrensd door ‘de Dorpsloop of Hofloop’ - nu het Sterrepad - met daarachter de goederen van de abdij van St. Jacob te Luik, waar de monniken later het Abtshuis bouwden dat in 1866 werd afgebroken. De stenen zijn hergebruikt in het marechausseehuis op hoek Kerkstraat/Domineestraat.

Op de kaart

De oudste kaart van het gebied is die van de landmeter Hendrik Verhees, 1779.

1. Hervormde kerk
 2. Raadhuis
 3. Brandkuil
 4. Abtshuis
 5. Het Elengoed
 6. Huis mr. Panken
 7. Huis dr. Raupp
 8. Hotel de Keyzer
 9. Teutenhuis
- A. Oude markt
B. Nieuwe markt

Op de kaart van Verhees 1779 staan er voor het Elengoed wel bomen getekend, of dat ook al beuken waren, is de vraag.

Was het Elengoed dan al een ‘beukenhof’ vóórdát de latere pastorie van de dominees in Beukenhof moest veranderen?

Op die kaart ontbreekt nr. 1, de protestantse kerk. Die kon door Verhees nog niet ingetekend worden aangezien het nog meer dan 30 jaar zou duren voor dat kerkje werd gebouwd. Ook is de brandkuil of bluskuil (nr. 3) niet op de kaart van Verhees opgenomen. Die staat wel op de tweede kaart.

De kadastrale gegevens waarop die kaart zich baseert, zijn opgenomen in de periode 1811-1832. Strikt genomen zou de brandkuil niet meer op deze kaart mogen staan, want die is volgens Panken in 1828 gedempt.⁵

EIGENAREN, BEWONERS EN BUURT

17^e eeuw

1648: Evert Wachtelaar, schout, getrouwd met Catharina Daris, rentmeester voor de abt van St. Jacob te Luik, is in bezit van het Elengoed, voordien eigendom van Nicolaas van Elmpt. Voor beter begrip van hetgeen begin negentiende eeuw gebeurt, moet even uitgeweid worden over het jaar 1648. Het jaar van de vrede van Munster, die officieel een einde maakte aan de 80-jarige oorlog, is ook het jaar dat het protestantisme de officiële staatsgodsdienst werd en de uitoefening van het katholieke geloof werd verboden. De katholieken moesten hun hofkerk afgeven aan een handvol protestanten en beijverden zich om net over de toenmalige landsgrens, juist voorbij Rund en Treurenberg, waar de noordelijke regenten geen zeggenschap meer hadden, een noodkerkje – de heikerk – te bouwen.

Geheel in de lijn van de historie worden de belangrijkste bestuursambtenaren de nieuwe bewoners van het Elengoed:

1651: Godefridus Wychmans, secretaris van de Dingbank.

De Dingbank of Schepenbank was het hoogste lokale bestuursorgaan met ook een rechterlijke en notariële taak. In de Schepenbank van Bergeijk waren zeven schepenen vertegenwoordigd, drie uit Bergeijk, twee uit Riethoven en twee uit Westerhoven / Borkel en Schaft.

18^e eeuw

1706: De zoon / erfgenaam van Godefridus Wychmans verkoopt het Elengood aan Joannes Dullaart, die in 1681 vader Wychmans als secretaris van de Dingbank was opgevolgd. De acte van transport vermeldt onder meer:

*'Dat voor ons gecomen is Moses Wijchmans soone ende leendragende erffgenaam van wijlen Godefridus Wijchmans in sijn leven Secretaris deser Dingbanke, dewelcke verclaarde alsoo in dier qualiteijt met gewoone vertijdenisse gecedeert ende getransporteert te hebben gelijk hij doet bij desen aan ende ten behouve van Johannes Dullaart jegenwoordige secretaris deser dingbanke van Bergeijk sekere sijns comparants huijs hoff ende aangelaigh ende alle plantagie van boomen ende heggen daarop ende rontsomme staande ende timmeragie daartoe behoorende staande ende gelegen aan de plaatse ende markt aan het Eijkereijnde onder de Parochie van Bergeijk, d'een zijde westwaarts aan erve Jacobus Houtappels, d'andere zijde oostwaarts aan een leijstraatje, t'een eijnde voor aan de gemeene markt ofte plaatse, t'ander eijnde aan erve des Abts van St. Jacob tot Luijk ende Peter Raassen van der Heijden, groot ontrent 3 lopenzaat ofte soo groot ende cleijn hetselve tusschen zijne heggen gelegen leijdt met het voorlijf daartoe behorende, ende dat los ende vrij behoudens de gemeentes ende dorpslasten ende verpondingen wegen ende waterlaten met regt, ende voorts leenroerigh aan den Huijse ende Castele van Oudt Herlaar tot Ste. Michielsgestel, welk verheff vant leen sal staan tot lasten ende costen vanden cooper, ende dat omme ende voorde somme van drie hondert Caroli guldens te betalen in drie jaarlijcxe termijnen, waarvan den comparant ende transportant den eersten paj oft termijn ter somme van een hondert guldens bekennt uijt handen van den voorn[oemde] secretaris Dullaart ontvangen te hebben.'*⁶

1721: De erven Dullaart verkopen het Elengoed aan Wouter Braekhuijsen,⁷ die het op zijn beurt weer doorverkoopt aan Jennemaria Helselmans.⁸

1733: Johan Willem Hendrik van Beverwijck, secretaris van de Dingbank, koopt van schepen Wouter de With en zijn echtgenote Jenne Maria Helselmans *‘huis, hof aangelag met voorplein of voorhoofd, belendt oostwaarts neffens een leijstraatje, westwaarts nevens erve van Jacobus Houtappels, strekkende voor van de gemene straat, tot agter aan erve van den Abt van St. Jacob. Soo, en gelijk het voor desen bij den secret[ari]s Dullaart is bewoont en gepossideert geweest’.*⁹

1737: De schepenen sluiten een overeenkomst met Johan van Beverwijk: hij zal voortaan een vergoeding ontvangen voor ‘hout, turff, vuij ende ligt’ wanneer het dorpsbestuur bij hem vergadert.

Daarmee komt een eind aan het vergaderen in de herberg omdat de dorpsbestuurders *‘daer inne hare besoignes met geen genoegsame vrijheijt*

Het 1^e Raadhuis van Bergeijk aan “de Straat”
met rechts zichtbaar het brandweehuisje.

connen verrigten, en seer dikwijls wierden gefrustreert met alderhande insolentien van dronkaerts en moetwilligers, als met schrickelijke vloeken, sweeren, rasen ende tieren en wat dies meer is'.¹⁰

1769: De buurt stijgt in aanzien als daar uiteindelijk het Raadhuis wordt gebouwd. Het gemeentebestuur had al in 1752 besloten *'dat den opbouw van het raadhuijs soude geschieden tegens de bomen van den secretaris Beeverweijk oostwaarts midden op de straat, tegen over het huijs van Jan Colom en de schuer van Matteus Vissers en besonder daar toe dienende als het hoogste en droogste sijnde en van alle zijdens 't meeste bevrijdt voor den afbrandt'*.¹¹

1779: Jan van Beverwijk, schepen bij de Dingbank, erft het Elengoed en verkoopt het aan zijn broer Gijsbert, die het in 1786 weer aan Jan terug verkoopt.

1784: Pastoor Deelen woont als huurder in het pand, totdat in 1793 zijn nieuwe pastorie op 't Loo klaar is.

1786: Jan van Beverwijk verkoopt het goed aan teut Hendrik Lommelaars voor diens zoon Bernard. Het geheel wordt omschreven als *'eene huysinge, schop, hoff ende boomgaard, houtwassen, voorpootinge, gelegen binnen deese dorpe Bergeyk, onder den Gehugte Eykereijndt, groot samen ontrent eenen morgen gronde liggende in ringenooten met de eene zijde Jan Keunen, de andere zijde een straatje, het eene Eyndt de Pastoryegoederen [het perceel met het Abtshuis] deeser gemeente cum suis en d'ander eijnt het marktvelt'*.¹²

1793: Dokter Friedrich Gottfried Raupp, van Hongaarse afkomst - de eerste dokter Raupp in Bergeijk - sterft in 1793. Zoon Godefridus Mattheus Raupp neemt de dokterspraktijk over. Zijn moeder, de weduwe Raupp, Maria Geuijens uit Thorn en tweede echtgenote van zijn vader, neemt haar intrek in het Elengood, tot 1813.

19^e eeuw

In het begin van deze eeuw is er volop beweging rond het Elengood.

1804: Antonie van Galen bouwt er tegenover een statig nieuw huis, waarin later zijn vijf kinderen zullen worden geboren. Vier notarissen van Galen uit drie verschillende generaties zullen er hun ambt uitoefenen.

1812: Het Elengood krijgt nog meer nieuwe burens. Als in de Franse tijd de katholieken hun Hofkerk terugkrijgen, komen de protestanten zonder kerkgebouw te zitten. Zij konden voor hun eredienst terecht in het Abtshuis. Tot Pieter Willems in 1812 het Waterstaatskerkje (ook

wel Napoleonskerkje of Protestantse kerkje) bouwde, mogelijk gemaakt door een subsidie van f 6.000,= van koning Lodewijk Napoleon.

1814: Het Dagblad der Provincie Brabant, Dingsdag, den 16 Augustus, meldt: *'Den notaris Van Galen zal op Maandag de 12 September 1814, des namiddags om drie uren, ten huize en herberge van Joseph van den Dungen te Bergeyk, provisioneel, en veertien dagen daarna finaal verkoopen: Een wel ter Nering staande Huizinge, Brouwerij met deszelfs toebehooren, schuur, twee hoven, staande in het aangenaamste van Bergeyk, tegen over het Raadhuis, van ouds genaamd de Keizer, waarin*

sedert vele jaren de Tapnering met goed succes is geëxerceert, met ontrent 44 Loopense Akker en Weiland en Houtwassen'

Dokter Godefridus Matteus Raupp is de koper. Zijn zoon Frederik August Raupp, die sinds 1845 de artsenpraktijk naast zijn vader uitoefende, betrok na zijn huwelijk in 1854 huize de Keizer. Toen zijn vader in 1858 stierf, nam hij de praktijk van zijn vader volledig over en verhuisde hij terug naar de ouderlijke woning op 't Hof; Huize de Keizer was weer te koop.

1823: Het Elengood wordt als marechausseekazerne verhuurd.
Tot 1838, als de marechaussees naar het Abtshuis trekken, waar tot dan de dominee huisde.

1837: Ten overstaan van notaris Leendert van Galen verkoopt Bernardus Lommelaars, burgemeester te Luyksgestel, aan de Hervormde Gemeente van Bergeyk, vertegenwoordigd door Marius Cornelis van Houten, predikant te Bergeyk: *'Een huis en aangelegen tuin met boomgaard en bouwland gelegen te Bergeyk Sectie B numero's elf tot vijftien ingesloten, samen groot vijfenzeventig roeden twintig ellen'*.¹³

De Hervormde Gemeente laat het Elengood afbreken.

Meester Panken, doet als ooggetuige verslag van wat verdween: *'Het woonhuis van het Elengood had geheel en al het voorkomen eener voorname*

woning; het lag met zijn voorplein en zijne tuinen grootendeels binnen grachten; het was hoog uit den grond opgetrokken, hooger dan eenig ander huis te Bergeijk en had aan weerszijden eenen trapgevel; met zeer hoog pannendak, op het midden waarvan een torentje stond, waarin eene klok hing, was het gedekt. Men kwam in dit huis door eene ruime vestibule, waarop verschillende vertrekken uitkwamen.¹⁴

De Hervormde Gemeente laat ter plaatse een nieuwe pastorie bouwen. Zij noteert in haar archief: 'Aankoop van het huis van B. Lommelaars fl.1800 en Tuinaanleg, zoals een beukentuyn, een peeren en nootenboom' Achtereenvolgens nemen 14 dominees hun intrek in de pastorie.

1859: Wanneer de kerk een oude kroeg koopt....

Het RK Kerkbestuur besluit 'om het huis, genaamd Den Keizer, met enige aangelegen gronden aan te kopen, teneinde eenmaal daarin een klooster op te richten'.¹⁵ De voorzichtige formulering van deze doelstelling door deken Aarts bleek terecht. Het lukte Pastoor Somers niet, zijn opvolger Pastoor Van den Eijnde bijna en uiteindelijk in 1880 Pastoor van Asten

helemaal, om een kloosterorde naar Bergeijk te lokken. De Ursulinen uit Maaseik wisten in de komende 59 jaren de hele noordkant van 'de Straat' een ander aanzien te geven

Geleidelijk werd de Keizer vervangen door nieuwbouw; meisjesschool, pensioonaat, leraressenopleiding, klooster met kloosterboerderij.

20^e eeuw

De drang tot uitbreiding en vernieuwing verflauwde niet: bejaardenhuis, rectoraatswoning en kapel werden als het ware uit de grond getild.

1918: Het jaar waarin Gerrit Rietveld zijn stoel timmert, maakt Adriaan van Galen zijn testament en probeert daarmee het aanstormende, op stoom geraakte Rijke Roomse Leven tot staan te brengen.

Waar de dorpspomp de drenkkuilen heeft vervangen en nog slechts het hondje van Jantje Panken de naam Beestenmerckt in ere houdt (*zie foto*) wordt de toekomst van het notarishuis in handen gelegd van de Van Galen Stichting teneinde daar een vegetarisch herstellingsoord in te richten.

Het stichtingsbestuur, bestaande uit drie dominees, waaronder de

overbuurman dominee Westhoff, zal op dat moment nog niet beseft hebben dat daarmee de bakermat voor weverij de Ploeg werd uitgerold.

1924: De Commissaris van de Koningin schrijft na zijn bezoek aan Bergeijk: *'Volgens B en W zou Van Galen van zijn huis een stichting hebben gemaakt om te voorkomen dat het door de Ursulinen – wier school er vlak naast ligt – zou worden gekocht.... Hoeveel mensen er nu in dat huis (met 2,5 ha land) zitten weet men niet precies.... De mensen leven rustig en kalm, men merkt er niets van, relatie met de bevolking hebben zij helemaal niet.'*¹⁶

Die relatie was er vanaf het begin [1921] zeker wel, maar totaal verstoord. Door dominee en pastoor werd een felle hetze gevoerd tegen ‘de bolsjewieken’ die zich daar gevestigd hadden. Het volk had de boodschap van kansel en preekstoel begrepen en duidelijk partij gekozen door op tweede paasdag alle ruiten van het notarishuis in te gooien. Het is toch aan die rustige en kalme leefwijze van de bewoners van het Van Galenhuis te danken dat de grote vijand uiteindelijk later de grote weldoener zou blijken.

1939: Nadat eerder al de bejaarden werden toevertrouwd aan de Zusters van Boxmeer en naar hun nieuwe tehuis in de Patronaatstraat waren verhuisd, verlieten de Ursulinen Bergeijk. Zij werden opgevolgd door de Zusters Oblaten en Paters Assumptionisten.¹⁷

achterzijde Beukenhof, schilderij Frits Wichard.

1944: Enkele maanden na de bevrijding vielen alsnog vijf oorlogsslachtoffers toen in de vroege morgen van 13 november het brandweehuisje door explosie van de daar opgeslagen oorlogsmunitie werd opgeblazen. Op de plaats die in 1752 nog ‘*van alle zijdens ’t meeste bevrijdt voor den afbrandt*’

werd genoemd, werd ook het oude raadhuis, dat inmiddels sinds 1923 de nieuwe bestemming van Protestantse school had gekregen en waarin korte tijd ook nog de Engelse bevrijders gehuisvest waren, onherstelbaar verwoest.

1958: Het straatbeeld verarmde toen op 12 mei de oudste hangjongere van 't Hof: Hendrik Maas, meer bekend als Driek den Amerikaonder, overleed; Driek had de Wilhelminabank en omgeving tot zijn domein uitverkoren.¹⁸

Hiermee naderen we het tijdstip waarop de gemeenteraad het besluit nam waarmee dit artikel geopend werd: De pastorie van de dominees, in 1951 als laatste door dominee Tops verlaten, kreeg na jaren leegstand een nieuwe bestemming, voorlopig nog als meubelopsplag voor de Firma Van Woerkum.

1963-1965: Oude pastorie wordt nieuw Pension-hotel Beukenhof. Onder leiding van Cees Gijsbers, getrouwd met To van Gompel, werd het pand grondig verbouwd; het pension werd in 1970 uitgebreid aan de achterkant en in 1973 was de aanbouw, die toen nog garage en bijkeuken

was, omgebouwd tot woning voor Cees en To. Op de aanbouw werden nog drie kamers gerealiseerd en het werd een hotel. Dochter Helma heeft met haar man Martien van Engelen het hotel ruim 40 jaar gerund. Verenigingen als de Bridgeclub, Sacramentsgilde, Vrouwengilde en biljarters vonden er hun plaats.

Wat Troelstra in de landelijke politiek in 1917 niet lukte: Het verdrijven van koningin Wilhelmina, is in Bergeijk een kleinigheidje gebleken; geruisloos moest zij het veld

ruimen. De Wilhelminabank moest plaats maken voor deabri van Gerrit Rietveld, [1965]

Toen de storm van het Rijke Roomse Leven was geluwd, moesten ook de gebouwen die daaraan herinnerden het veld ruimen: Nonnen, paters, klooster, schoolgebouwen, internaat, kapel, kloosterboerderij, alles verdween! Zelfs de overledenen op het kloosterkerkhof werden geruimd. Wilhelmina kreeg aan de overzijde in 1996 haar troon terug, met in de rugleuning de oude herdenkingssteen.

21^e eeuw

2004: Hotel Beukenhof stopt ermee; Projectontwikkelaar Ravensburg wil op het terrein woontorens bouwen.

De Heemkunde Studiekring Bergeijk leidt de tegenactie, waarna het project wordt afgeblazen. *Stichting Behoud Erfgoed* dient een monumentaanvraag in.

2007: Het leegstaande Beukenhof wordt onderkomen voor de Poolse werknemers.

2013: Archeologen brengen oude zaken opnieuw aan het licht. Waar de karren verdwenen, bleven de karrensporen. Ook de bluskuil tekent zich weer af.

Op de foto een van de twee mogelijke drenkkuilen van de Beestenmarkt.¹⁹

2016: Oud en nieuw verenigen zich in het appartementencomplex. Beukenhof wordt grotendeels gesloopt, enkele oude buitenmuren blijven staan. Er komt een nieuwe kap op. Het geheel wordt overeind gehouden door nieuwe, sterk in stijl met het oude gebouw contrasterende appartementen.

2017: Tijd voor een terugblik. Middeleeuwse monniken, dorpsbestuurders en regenten, raadsliden, een deftige doktersmevrouw, een eerwaarde pastoor, marktkooplui, dominees, nonnen en paters, hotelgasten, drinkebroers, gildebroeders, kaartspelers, Poolse

gastarbeiders; zij allen hebben gehuisd en hun sporen nagelaten in het gebiedje dat we met recht het meest bewogen stukje Bergeijk mogen noemen. Waar Mien Ruys, Gerrit Rietveld en Harry Verhoeven om de voorrang vechten, waar protestant, bolsjewiek en katholiek, door de geschiedenis tot elkaar veroordeeld, elkaar wisten te vinden.

8Opnieuw kende Beukenhof teloorgang en wederopbouw. Nu is het de beurt aan de appartementbewoners om aan de bewogen geschiedenis van deze plek en dit gebouw hun eigen nieuwe hoofdstuk toe te voegen!

Piet Aarts / Wim van Dooremolen

Noten:

1. J.A.Th.Dielis, De Eyckelbergh, 5^e jrg. nr. 102 dd. 28 mei 1959
2. Prof. Dr. F.C.W.J. Theuws: Kempenproject 3, 1989
3. R. Knaepen: Bergeijk, land en trant van het dorp.
4. D. Vangheluwe e.a.: Bergeijk in kaart, blz.253, 2009
5. Panken, P.N., Geschiedenis van Bergeik, 1899
6. Schepenbankprotocollen, RA Bergeijk, inv.36, f.93
7. Schepenbankprotocollen, RA Bergeijk, inv.36, f.393verso
8. Schepenbankprotocollen, RA Bergeijk, inv.37, f.224
9. Schepenbankprotocollen, RA Bergeijk, inv.37, f.241
10. R.J.I. Goossens: De raadhuizen van Bergeijk, in: Campinia
11. Archief gemeentebestuur Bergeijk, inv. nr. 9 Resolutieboek, f.48
12. P.N.Panken: Beschrijving van Bergeik, 1900, p.129
13. Uit: Akte van Transport
14. P.N.Panken: Beschrijving van Bergeik, 1900, p.130
15. Memoriale van St. Petrus' Banden –'t Hof Bergeijk

16. Mr. A.E.J. baron van Voorst tot Voorst: verslagen van werkbezoeken
17. Heemkundekring (red): Op zoek naar Vruuger, dl 1, bl.144 e.v. waarin beschrijving en beeldmateriaal m.b.t. de verschillende kloosterorden.
18. Heemkundekring: Op zoek naar Vruuger, dl 1, bl.46
19. Zie www.geschiedenisbergeijk.nl rubriek archeologie / archeologische rapporten / Bergeijk. Evaluatierapport Mr. Pankenstraat, 2014

*Foto's
uit 1991.
In de tuin.*

*(Verkregen
via Jaap
Bussing)*

*In de zuidtuin
van Beukenhof
met de sierlijke
zonnwijzer
en gedenksteen
in een muurtje*

MAAR ER WAS TOCH EEN NULOPTIE?

Weinig Bergeijkenaren zullen het zich destijds gerealiseerd hebben, maar **5 maart 1996** was voor hun gemeente een belangrijke dag. Een dag eigenlijk om nooit te vergeten. De dag namelijk waarop het besluit in werking trad dat het pand Hof 154, beter bekend als Beukenhof, tot gemeentelijk monument werd gepromoveerd. Het besluit daartoe was anderhalf jaar eerder, in december 1994, door de gemeenteraad unaniem genomen. Het ging om de oude pastorie van de Hervormde Gemeente, in 1961 verkocht en nadien verbouwd tot hotel Beukenhof. In september 1994 werd definitief vastgesteld dat het als een gemeentelijk monument moest worden aangemerkt. Op 5 maart 1996 trad dit besluit in werking.

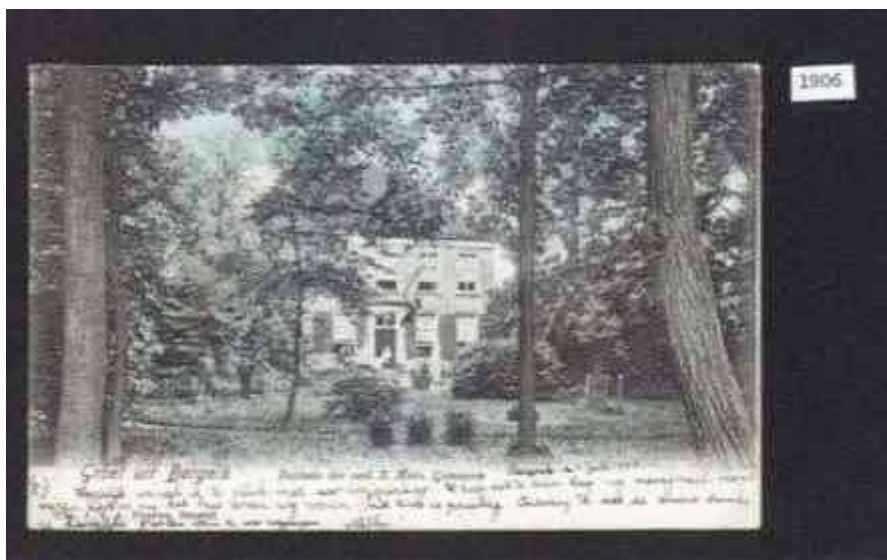
De omschrijving van het goed vindt u op Bergeijk.nl. Zij luidde en luidt nog steeds:

*“Een
hooggelegen
pand van twee
bouwlagen
onder
schilddak.
Gebouwd in
1838 als
hervormde
pastorie welke
functie het tot
1963 behield.
Het pand is ten
naaste bij
gebouwd op de*

*plek van het vroegere ‘Elen Blocx tot Bercheyck’ uit de 16e eeuw.
Het materiaal daarvan zal in 1838 zijn verwerkt in het huidige gebouw.
De aanbouwen tegen achterzijde en rechterzijde zijn indifferent maar doen
geen afbreuk aan de belevingswaarde. De voorgevel bestaat uit vijf*

traveeën en wordt bekroond door een goor met fraai uitgetimmerde architraaf. Ook de omlijsting van de voordeur is nog goeddeels gaaf. De oorspronkelijke zware kozijnen bleven behouden. Fraai is ook het metselwerk van de gevels (met klezortjes op de hoeken en origineel voegwerk). Diverse beuken van 250 cm omtrek, een valse acacia en een linde zijn van groot belang voor de herkenbaarheid van de site en voor de belevingswaarde van het object. Op het achterterrein tekent zich de plaats van de voormalige 'Hofloop' af, een stroom die zich door het dorp slingerde.

Aanvankelijk was projectontwikkelaar Ravensburg in beeld. Die wilde appartementencomplexen (woontorens) bouwen in de tuin bezijden en achter het pand. Daar is veel over te doen geweest. Half Bergeijk liep te hoop om dit onzalige plan van tafel te krijgen. Onder grote belangstelling vond hoor en wederhoor plaats door middel van presentaties van de projectontwikkelaar en een antwoord daarop van de *Heemkundige Studiekring Bergeijk*. Intussen had ook de in de jaren negentig in het leven geroepen stichting *Behoud Erfgoed Bergeijk* zich al danig geroerd.

Die bepleitte dat de gemeente een aanvraag de deur uit zou doen om ‘Beukenhof’ mét het volledige perceel tot rijksmonument te laten verheffen. Het plan strandde later, omdat het Rijk om financiële redenen tijdelijk geen nieuwe gebouwen aan de lijst wilde toevoegen. Maar hoe dan ook: men was het er in Bergeijk unaniem over eens dat Beukenhof én het omliggend terrein als een topmonument op de gemeentelijke monumentlijst moest worden beschouwd.

Om dit alles te borgen werd met het raadsbesluit van **25 november 2004** een zogenaamde 0-optie vastgelegd. Unaniem! Deze optie hield in dat het bouwdeel uit 1838 ongeschonden diende te blijven. En men vond ook dat de meest waardevolle bomen overeind moesten blijven.

Het Eindhovens Dagblad kwam twee dagen later met het volgende bericht: *“BERGEIJK – Er worden definitief geen appartementen gebouwd op het perceel van Hotel Beukenhof in Bergeijk. De gemeenteraad ging daar donderdag mee akkoord. De wethouder: ‘We hebben na het raadsdebat en de presentatie met open oren en ogen in de samenleving gestaan. Aan de hand daarvan zijn we uiteindelijk voorstanders geworden van de nuloptie’.*

In 2007 werd het pand voor ruim 1,9 miljoen euro verkocht aan projectontwikkelaar D&B. Die liet meteen al weten in te zetten op behoud van pand en tuin. Ook een parkeerkelder zou er komen, *zodat al het blik ondergronds staat en het aangezicht van de tuin niet verpest wordt.* En dat niet alleen. Het later aangebouwde deel aan de achterkant van het gebouw moest gesloopt worden, om plaats te maken voor ongeveer tien luxe appartementen. De pastoriewoning zou in elk geval behouden worden. In welke functie was nog niet te zeggen. De gemeente Bergeijk verleende de koper een monumentenvergunning. De slooppaanvraag werd gehonoreerd, waarna door eenieder bezwaar mocht worden gemaakt tegen de sloopplannen.

In de brochure van de verkoper lezen we dat de *Beukenhof op een bijzondere plek staat. Een plek die je met respect moet behandelen. Daarom waren het bestaande gebouw en de geschiedenis van de locatie*

leidinggevend bij de benadering van het ontwerp. De van origine pastoriewoning wordt geheel gerestaureerd en verbonden met de nieuwbouw...

Ook de visie van de architect beloofde veel goeds:

Een plek ook met enige mystiek omgeven, een oude pastoriewoning verscholen op een boomrijke site met grote oude monumentale beuken en eiken. De Beukenhof, een van de mooiste plekken in het centrum, zo 'n bijzondere plek moet je met respect behandelen. De historie en de site waren dan ook richtinggevend in de ontwerpbenadering. Maar wel binnen de (bestemmingsplan-)kaders zoals door de gemeente aangegeven. Het aangegeven bouwblok was leidend. Dat hield onder andere in dat er dicht tegen de bestaande woning (een gemeentelijk monument) gebouwd moest worden.

De originele pastoriewoning wordt geheel gerestaureerd. Om het bestaande 'klassieke' Beukenhof goed tot zijn recht te laten komen is voor de nieuwbouw gekozen voor het contrast in architectuurstijl.

In het begin van de 21^e eeuw werd gezocht naar een nieuwe functie voor Hotel Beukenhof. Uitgangspunt daarbij was om binnen de grenzen van het bestaande bestemmingsplan een concept te bedenken dat paste bij de uitstraling van het pand en de

locatie. Gekozen is voor een woonbestemming die op unieke wijze is vormgegeven en waarbij het monumentale karakter van het bestaande gebouw gecombineerd wordt met een nieuwbouw die opvalt door de

ingetogen vormgeving en de toepassing van eerlijke materialen. Zo ontstaat er een geheel, met eigen woonbeleving, die naadloos aansluit op het rijke verleden van deze bijzondere locatie.

De welstandcommissie van Bergeijk bracht een zeer enthousiast rapport uit over het ontwerp dat de architect Joost van der Sande voor de nieuwbouw bij Beukenhof had gemaakt.

“De architect heeft slim gebruik gemaakt van de bestemmingsplanbepalingen zonder de bestaande kwaliteiten van Beukenhof uit het oog te verliezen. Hij heeft met respect voor de bestaande bebouwing, een qua schaal goed passend gebouw ontworpen, met een geheel eigen uitstraling. Het ontwerp zelf getuigt van groot vakmanschap, een heldere structuur, een goed passende uitstraling voor appartementen, evenwichtige en samenhangende maatverhoudingen waardoor zeer spannende en verrassende gevelbeelden ontstaan.

*Dit resulteert in **een ontwerp van bijzondere schoonheid.**”*

De Dorpsraad Bergeijk 't Hof had alle vertrouwen in de ontwikkelingen op het terrein van Beukenhof. In de druk bezochte openbare vergadering in april 2009 werd aangegeven dat een bouwvergunning is aangevraagd en dat de welstandscommissie het plan als uitstekend had beoordeeld en goedgekeurd. Het was de bedoeling dat op het huidige bouwblok een tiental (hotel)appartementen zouden worden gebouwd. Het oorspronkelijke woonhuis zou in de originele vorm worden gerestaureerd. De monumentale bomen op het terrein zouden blijven.

De status van gemeentelijk monument heeft het pand op dat moment nog steeds. Maar, zo zal spoedig duidelijk worden, die geldt in feite alleen nog voor de voorgevel. Van het pand is intussen ‘van alles en nog wat’ gesloopt. Alleen de voorgevel werd door de gemeente zo ongeveer heilig verklaard. Die mocht in geen geval instorten, ook niet per ongeluk. De hulp van een bouwkundige werd ingeroepen om aan te geven hoe die muur adequaat gestut moest worden om overeind te blijven. Al de rest is nagenoeg gesloopt.

Maar er was toch sprake van een 0-optie? Het stond toch vast dat de oude pastorie ongeschonden moest blijven?

Die 0-optie moet op een gegeven moment van tafel zijn geraakt. Hoe de besluitvorming hierover is geweest, hebben we (nog) niet kunnen achterhalen. De gemeente doet daarover geen mededelingen en houdt de monden en de boeken gesloten. In de wandelgang hoort men wel dat er tussen B&W en D&B (de projectontwikkelaar dus) sprake is geweest van een *gentlemans agreement*. Het blijft speculeren. Temeer daar *gentlemans agreements* meestal niet op schrift worden gesteld

Bij de restauratie van die voorgevel heeft men het overigens niet zo nauw genomen, zo blijkt. De raamkozijnen zijn vernieuwd maar zien er anders uit dan de originele. 'Hotel Beukenhof anno 1838' lezen we. Pardon? In dat jaar werd toch de pastorie gebouwd? De naam en hotelfunctie kreeg het pas 125 jaar later, in de jaren zeventig

Ook bevatte de voorgevel twee gedenksteden. Tegels die toch typerend zijn voor de functie van het oude gebouw. Zij zijn verwijderd en verdonkeremaand. Kwijt geraakt misschien

Gevelstenen die de 'heilig verklaarde' voorgevel van de oude pastorie sierden. Links: de tegel met de symboliek over het brandoffer van Abraham,

Genesis 22: 1-19. Hij bevond zich in voorgevel op de rechterhoek. Rechts: gedenksteen bouw Ds. H.I. van Houten, 25 april 1838. Hij bevond zich links van de voordeur.

Het was niet alleen de oude pastorie die beeldbepalend was. Ook de fraaie tuin erom heen droeg daar onmiskenbaar aan bij. Die tuin met veel monumentale bomen moest er helaas ook aan geloven. Er werden drie kapvergunningen aangevraagd en gehonoreerd, bij elkaar leidend tot een kaalslag van ongehoorde proporties. Allereerst voor de bomen die bij de nieuwbouw in de weg stonden en voor bomen die als ‘versleten’ werden aangemerkt. En voor exemplaren in de directe omgeving van de bouw. Want die moest ‘uitgedund’ worden. Vergunning nummer twee bepaalde dat de bijl mocht worden gezet in de majestueuze beuk tegenover het Nederlands Hervormd kerk. Want daar zat de rot in. De derde vergunning hield verband met het feit dat de bodem rigoureuus gesaneerd moest worden omdat hij verontreinigd was met zinkassen. Dat maakte het ook weer noodzakelijk om nog meer groen te verwijderen.

Al met al is van de beloofde idyllische locatie (*een oude pastoriewoning verscholen op een boomrijke site met grote oude monumentale beuken en eiken*) eigenlijk niet veel overgebleven. Intussen is het Buro Mien Ruys aangezocht om een (ongetwijfeld kostbaar) herstelplan voor de geschandaliseerde tuin te maken. De bewoners, de inwoners van Bergeijk en andere passanten zullen het daarmee voorlopig moeten doen.

Ad Tilborghs en Jaap Bussing

foto Bouwbedrijf Baken (website): (ver)bouwactiviteiten bijna afgerond

KANS GEMIST; BRUIKBARE SPOREN UITGEWIST

No. 76. Waar nu de predikantswoning van *Bergeik* staat, is in 1838 een hecht, oud gebouw afgebroken, dat in de 18e eeuw bewoond werd door den secretaris, Van Beverwijk. Deze had de gemeente door slinksche handelwijzen zeer benadeeld en hij vertoonde zich na zijn dood gedurig in het huis, en verontrustte de bewoners door allerhande spokerijen.

De wonderlijkste verschijning was wel een spookwagen, die bliksemsnel uit den Berg, d.i. uit de richting van Eersel kwam aangereeden, schier onzichtbaar door de koetspoort en den grooten, aan het huis gebouwden, stal reed, en zich op hetzelfde oogenblik op den ruimen zolder bevond. Daar hoorde men hem dan rijden en rossen, alsof de hel was losgebroken. ¹⁾

Die spokerij hield niet eerder op, voor men een steenen kruis van het oude kerkhof, onder de stoep gelegd had. ²⁾

Citaat uit 'Noord-Brabantsch Sagenboek', J.R.W. Sinninghe (1964; p. 59)

Dit is één van de spookverhalen over het *Elen-Bloksgoed te Bergeyk*. Het wordt al in 1532 genoemd. In 1838 is dit oude gebouw afgebroken. Op dezelfde plaats verrees een nieuwe pastorie voor de protestantse kerk. Het oude huis is afgebroken - zo wil de overlevering - om van alle spokerijen los te komen. Heeft het kruis onder de stoep destijds wel afdoende geholpen? Je zou denken dat in een nieuw gebouw ieder spook zijn schuilplaats verliest en op de vlucht slaat. Ze zijn vertrokken ..., maar voorgoed? Niemand heeft ze ooit teruggezien. Echte kenners menen dat een spook zomaar ineens weer tevoorschijn kan komen ...

Nu, voor de tweede keer in een lange geschiedenis, moest op deze plek het oude voor het nieuwe wijken. Deze bijdrage gaat over mogelijkheden en beperkingen die we op onze weg vinden als we willen schetsen hoe het oude Elengoed er uitgezien kan hebben. Meester Panken helpt ons goed

vooruit, maar andere bronnen zijn beperkt. Er was vóór 1838 een ‘koetspoort’ en een grote, aan het huis gebouwde stal. Er lag, zoals we intussen gelezen hebben, een stenen kruis onder de stoep. Een foto van vóór 1959 toont nog een aanbouw van de latere Beukenhof die als stal kan hebben gediend.

*Beukenhof
vóór 1959,
beeldbank
RCE.*

Op de kaartuitsnede van 1832 (zie ook pagina 8) staat het Elengoed in het midden op perceel nr. 12 en het protestantse kerkje op 211. Het notarishuis

uit 1804 (nu architectenbureau Franken) staat er recht tegenover. Op 204 staat de oude herberg-brouwerij *De Ster*, het huis van *Toon van Karel Lam*, waarin nu het VVV, het Eicha- en het Sigarenmakers-museum en het Teutenverhaal van de Heemkundekring Bergeijk zijn gehuisvest. In het verlengde hiervan stond op nr. 205 nog een langgerekt gebouw. Dit gebouw

en De Ster vormden de zuidelijke rooilijn van de toenmalige Beestenmarkt, het oude hart van het dorp. Aan de overkant bepaalde het Van Galenhuis de rooilijn. In die open ruimte werd in 1769 het eerste Bergeijkse Raadhuis gebouwd (perceel 106). Was dit een voorloper van het voormalige raadhuisje dat in november 1944 is verwoest, of had het gebouw later een gedaantewisseling ondergaan?

We kunnen het niet meer achterhalen.

De oude Hofkerk lag in die tijd nog buiten de dorpskom. De protestantse gemeenschap moest in 1800 het oude kerkgebouw verlaten en heeft tot 1812 haar vieringen gehouden in de opkamer van het Elengoed dat inmiddels als pastorie diende. De Beestenmarkt mocht voor hen de plaats zijn waar ze een nieuw kerkje betrokken. Het kerkje stond midden tussen beide rooilijnen, ongeveer zoals nu nog de Mariakapel op de Markt in Eersel. Achter het kerkje, langs de voordeur van het VVV-kantoor, liep een rijweg (perceel nr. 212). Of die leidde naar een poort van het Elengoed (perceel nr. 12) is de vraag. Het gebouwtje kan ook een andere functie hebben gehad. Naast het toenmalige Raadhuis lijkt (ook) een dam toegang te hebben gegeven tot het perceel Elengoed. Een spookwagen kwam immers vanuit de Eerselse kant het erf oprijden.

Bouwhistorisch onderzoek.

Om zo goed mogelijk te achterhalen hoe een oud gebouw er heeft uitgezien, kunnen we verschillende wegen bewandelen. Bergeijk heeft op veel andere plaatsen - vóór meester Panken - ons (soms heel nauwkeurige) beschrijvingen nagelaten. Ook archeologen hebben ons ruimschoots voorzien van gegevens die veel kennis over *vruuger* opleveren.

Verder bevatten ook diverse archieven belangwekkend materiaal.

Er is *nog* een vorm van onderzoek die naadloos in dit rijtje past.

Dat is bouwhistorisch onderzoek. Mij is intussen een half leven lang de kans vergund om deze onderzoeksmethodiek te beoefenen. Een leuk en inspirerend beroep is dat, een ware passie. Je ontdekt dingen die nergens op schrift staan en die op een andere manier niet te achterhalen zijn. Moderne technieken als jaarringen-dateringen (dendrochronologie) komen

een onderzoeker te hulp en helpen bij het vaststellen van bouwdateringen. Zo konden we in 1999 onbekende dateringen van delen van de Hofkerk vaststellen. Belangrijk is met andere onderzoeksdisciplines een open samenwerking aan te gaan. Nieuwe inzichten groeien erdoor en komen tot bloei. Het is goed om even uit te leggen wat bouwhistorisch onderzoek feitelijk is. De methodiek is gelijk aan die van de archeologie en gaat uit van de omstandigheid dat ieder menselijk handelen sporen nalaat. De kunst is die sporen te vinden en te verklaren. Als er voldoende zekerheid te vinden is, hebben we bewijs. Zo niet, dan moeten we ons tevreden stellen met goed onderbouwde hypothesen. Ook daarmee kunnen latere onderzoekers verder.

Toen me, jaren geleden, een kijkje werd vergund in de vroegere Marechausseekazerne (Kerkstraat 21, hoek Domineestraat) zag ik voor het eerst dat daar omstreeks 1870 (1866?) bij de toenmalige nieuwbouw veel oude balken en ander materiaal zijn verwerkt. Het materiaal in kwestie is afkomstig van de Kanunniksdij die Panken beschrijft. Het ‘lezen’ van bouwsporen die deze oude balken in zich dragen, kan ons ver op weg helpen bij pogingen ons een beeld van dit zestiende-eeuwse gebouw te vormen. Het voert hier te ver om dit verdwenen gebouw nader te beschrijven.

We kunnen er zeker van zijn dat ook de Beukenhof in 1838 is gebouwd met sloopmateriaal van het oude Elengoed. Duidelijk daarover is hetgeen er eerder in dit nummer al over werd geschreven. Materiaal was duur en arbeidsloon naar verhouding goedkoop. Bouwmateriaal werd niet verspild als het nog bruikbaar was. Dit is een handelwijze die vóór de industriële revolutie heel algemeen werd gevolgd. De verdwenen achtergevel van de Beukenhof sprak hierover boekdelen. Een onregelmatige plaatsing van gevelankers, deuren en vensters en veel oude balken met daarin ongetwijfeld sporen van hergebruik. Dit waren tot voor kort de kenmerken. Bouwhistorici noemen dit gidsmateriaal. Feitelijk zijn het evenzovele aanwijzingen. Zoiets is nu nog het geval bij de genoemde oude Marechausseekazerne, waar de laatmiddeleeuwse (hergebruikte) baksteen in het zicht is.

We hebben nog een, helaas onscherpe, foto waarop te zien is dat de achtergevel ongepleisterd was.

De achtergevel, nog zonder pleisterwerk.

Het is spijtig dat niemand vroegtijdig op het idee is gekomen om de Beukenhof vooraf aan een gedegen bouwhistorisch onderzoek te onderwerpen. Hiermee dringt zich een vergelijking op met het ongelezen weggooien van oude archiefstukken.

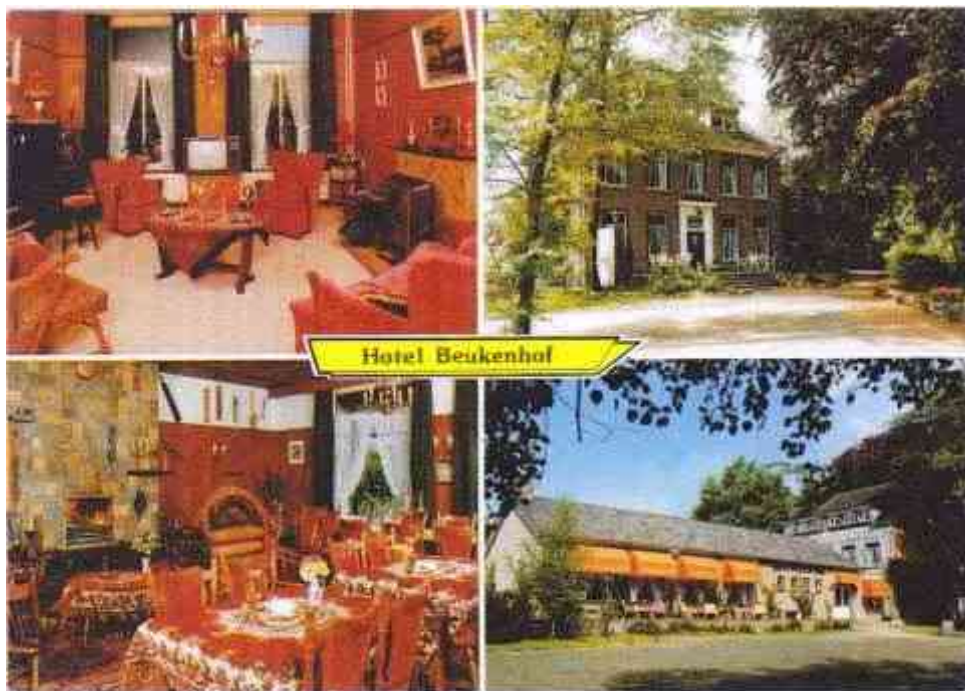
Was de afbraak niet zo rigoureuus geweest en had men, naar goede Bergeijkse traditie, niet alleen de ondergrond terdege archeologisch onderzocht, dan hadden we meer geweten. Meer nog als het hele bouwwerk bouwhistorisch was onderzocht. We hadden dan ongetwijfeld een vrij nauwkeurig beeld verkregen van het oude Elengoed. Als uit zo'n onderzoek een sluitend verhaal voortgekomen zou zijn (wat ons meer dan waarschijnlijk voorkomt) hadden we nog veel meer kunnen doen.

Oude huizen kunnen ons immers boeiende verhalen vertellen, omdat ze in bouwhistorische zin het archief zijn van hun eigen geschiedenis. Wie daarvoor doorgeleerd heeft kan zo'n verhaal lezen. In het geval van de Beukenhof en het Elengoed is dit verhaal voorgoed uitgewist. Jammer; een gemiste kans. Als de kans gegrepen was, had er een wetenschappelijk verantwoorde maquette kunnen ontstaan. We zien dergelijke maquettes steeds vaker in virtuele vorm. Ze spreken direct tot ieders verbeelding. Het enige dat we nu nog kunnen doen, en ook zeker gaan doen, is een beschrijving met tekeningen maken, zo goed en zo kwaad als het nog kan.

De nieuwbouw op deze oude locatie heeft vele harten en tongen in beweging gebracht, zoveel is wel duidelijk. Er is onrust ontstaan; we kunnen ons voorstellen dat spoken van vroeger weer gaan opdoemen in de verhalen van nu. Als ze wakker zijn geworden mogen we hopen dat ze de nieuwe bewoners geen schrik aanjagen Mogen zij plezierig wonen op deze eeuwenoude plek.

Dick Zweers, bouwhistoricus en restauratiebouwkundige

*Met dank aan John van Lierop
voor het beschikbaar stellen van gegevens en beeldmateriaal.*

De foto op de omslag van deze uitgave werd door Martien Veekens gemaakt op 15 januari 2013

Hiernaast: Ook de bijzonder fraaie zonnwijzer uit de tuin van Beukenhof (zie pagina 22) is in 2017 als 'oud ijzer' afgevoerd.

IN DIT NUMMER

Er was eens een Monument

In Memoriam voor een Monument

Cas van Houtert pag. 1

'... staande in het aangenaamste van Bergeijk ...'

Piet Aarts / Wim van Dooremolen pag. 6

Maar er was toch een Nul-optie

Ad Tilborghs / Jaap Bussing pag. 23

Kans gemist; Bruikbare sporen uitgewist

Dick Zweers pag. 30

ISSN: 2213-820X

Redactie: info@heemkundekringbergeijk.nl

Cas van Houtert

Wim van Dooremolen

Jaap Bussing

Ad Tilborghs

Martien Veekens (tevens vormgeving en productie)